

Válogatás a történész könyvespolcáról

Város és folyója Town and Its River

VADAS ANDRÁS: *Körmend és a vizek.*

Egy település és környezete a kora újkorban.

Budapest, 2013, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola. 128 p.

DOI 10.14232/belv.2014.3.12

A fiatal történész, Vadas András néhány jól sikerült és alapos középkori, illetve kora újkori környezettörténeti tanulmányt követően egy kiváló kismonográfiával örvendeztette meg a szakmát. Jelen munkájában 17. századi írott és térképi forrásokat alapul véve ismerteti a Rába folyó kora újkori vízjárását, Körmend természeti adottságait, a tájon végrehajtott emberi beavatkozásokat. Az elemzés elsődleges forrásbázisát több mint 3000 levél alkotta, amelyeket főként a 17. század első felében a körmendi tisztartók, kapitányok és vicekapitányok küldtek nagyrészt Batthyány Ádámmal és apjához, II. Ferenchez.

A kötet világos és jól átgondolt felépítésű: a *Bevezetés* és az eredmények összegzésének szerepét betöltő *Akkor miért éppen itt? – a malmok és az árvizek*, valamint *Kitekin-tés* című fejezetek között 13 fejezetre osztva, 18 ábrával és 10 oldalas irodalomjegyzékkel, valamint a Függelékben 24 oldal terjedelemben további 3 nagyobb táblázat foglalja össze a vizsgált missilis levelek íróinak, funkciójuknak, évkörüknek; a Rába folyó áradásainak és a körmendi malom újjáépítésére utaló missilis levelek; valamint a szecsődi malmot és hidat ért árvízkárokra és az újjáépítésre utaló missilis levelek adatait. A gazdag forrásbázis és a szerteágazó szakirodalom precíz használata következtében a munka törzsét képező

mintegy 90 oldalas tanulmány 350 lábjegyzettel szolgálja a közölt adatok és megállapítások visszakereshetőségét, leellenőrizhetőségét. Ehhez járulnak hozzá hathatósan a Függelék részletes táblázatai is, amelyekben napi dátumozással és pontos levéltári jelzetekkel szerepelnek a missilis levelek.

A szerző Körmend vízrajzi viszonyainak rekonstrukcióját az első felhasználható és komolyabb hidrográfiai információkat hordozó 1255. évi oklevél elemzésével kezdi, alkotó módon felhasználja és összegzi a témába vágó szakirodalom eddigi eredményeit, a középkori és kora újkori régészeti, újkori térképészeti és történeti, hidrográfiai munkákat.

Körmend és a Rába folyó viszonyában a legmeghatározóbb tényezőt a település malma(i), valamint az ahhoz szorosan kapcsolódó gát, híd és csatorna képezi. Utóbbi látta el vízzel a vár vizesárkát is, amely vizét kizárólag a Rábából nyerte, így az árok vízszintje nem volt független a Rábától. A kora újkori levelek tanúsága szerint nem egy esetben a Rába áradásakor nemcsak folyóban álló építményeket fenyegette a levonuló víztömeg, de a vizesárók melletti palánkokat is. A körmendi hídra vonatkozó adataink szinte kivétel nélkül annak felújítására utalnak. A hidat ugyanis a rendszeres árvízi sérülés

és pusztulás ellenére mindig újjáépítették. A 17. század első felében legalább 5 esztendőben adatolhatjuk a felújítást a missilis levelek segítségével, de az is lehetséges, hogy amikor a malmokat újjá kellett építeni, a hídon is szükségesek voltak kisebb-nagyobb munkák.

Körmend vízimalmainak történetét szintén az első okleveles említéstől (1358) dolgozza fel a szerző. Ellerbach János vasi ispán 1499-es végrendelete pedig már több malmot is említ egymás közelében: egyrészt kiter a Rábán álló, iskola melletti malomra, továbbá említi a szecsődi malmot, és egy a

Pinkán álló malomról is szó esik. A 17. századi források alapján igen körültekintően elemzi a kora újkori körmendi és szecsődi uradalmi malom őrlési kapacitását, az uradalom gazdaságában betöltött szerepét és jelentőségét.

A kötet egyik legértékesebb fejezete a Rába folyó Körmendnél jelentkező 17. századi áradásaira utaló adatok összegyűjtése és sokoldalú vizsgálata. Ez a 26 oldalas fejezet a kötet összes jegyzeteinek közel felét tartalmazza, s páratlanul adatgazdag képet kapunk belőle a Rába folyó 17. századi vízjárására, az áradások szezonális megoszlására, az árvizek rendkívüli víztömegei által okozott károk nagyságára és az újjáépítési munka részleteire vonatkozóan. Így ez a fejezet nemcsak a kora újkor klímátörténete, hidrográfiaja, de a gazdaság- és társadalomtörténet számára is különösen értékes és érdekes eredményeket mutat fel.

Az *Árvek gyakorisága a Rábán (1600–1658)* – *gyakoriság, erősség, szezonális* című fejezet összegzi és elemzi az előző fejezetben felsorolt adatokat. A szerző két, különösen magas számú árvizekkel jellemezhető időszakot mutat ki a 17. század első felében: az egyik az 1634–1641 közötti nyolc esztendő, amelyek során egy esetben 4 (1641), egy esetben 3 (1634) komolyabb áradással számolhatunk, és 3 további esetben (1637–1639) két-két árvíz vonult le a folyón. A másik olyan időszak, amelynek során minden egyes évben adatolható legalább egy-egy, az átlagnál nagyobb árvíz, emellett két esztendőben négy-négy (1645–1646), további két évben három-három (1647–1648), három évben pedig két-két (1650–1651, 1653) említésre méltó árhullám vonult le a Rábán. Nem elégszik meg azonban pusztán az adatok megoszlásának statisztikai elemzésével a szerző, s komolyabb klimatikus és antropogén tényezőket mutat ki a Kelet-Alpok 17.

századi éghajlattörténetére vonatkozóan páratlan jelentőséggel bíró faévyűrű alapú tavaszi-nyári csapadékrekonstrukció, valamint hadtörténeti vonatkozású uradalmi utasítások alapján. További komoly elemzéseket végez el az áradások szezonális megoszlásával és az árvizek erősségével, pusztításával kapcsolatban.

A kötet utolsó fejezeteiben választ kaphatunk arra a kérdésre is, hogy a sorozatos árvizek ellenére miért építették mindig újjá a körmendi gátat, malmot, hidat vagy a várost körülvevő palánkot. A körmendi lakosságnak és a város földesurának egyaránt kellemetlen terhet jelentett a rendszeres újjáépítés, ugyanakkor a folyó energiájának maximális kihasználása és a hidrogeográfiai viszonyok miatt ezen építményeket nem lehetett bárhová építeni. Ennek megfelelően a két malom helyének kiválasztása bizonyos kockázatot magától értetődővé és a korabeliek számára vállalhatóvá tett.

Összességében megállapítható, hogy a kötet terjedelmét messze meghaladó jelentőséggel bír nemcsak a Körmend kora újkori helytörténete, hadtörténete vagy környezettörténete szempontjából, de értékes adatokkal járul hozzá az uradalom gazdaság- és társadalomtörténetéhez is. Példamutatónak tekinthető a különféle történettudományi részdiszciplínák eredményeinek alkotó módon való használata, a vizsgálatba bevont nagymennyiségű forrás sokszempontú elemzése, a szerző módszertani és forráskezelési jártassága. A kötetet a fentiek alapján bátran ajánlom mindazon érdeklődőknek, akiket bármely Kárpát-medencei régió vagy mikrotáj késő középkori vagy kora újkori környezettörténeti kérdése foglalkoztat, hiszen Körmend kapcsán a konkrét adatok és azok elemzése mellett jól használható vizsgálati szempontrendszer, módszertani és kutatási útmutatást kaphatnak. *

VAJDA TAMÁS tamas.vajda@rekt.u-szeged.hu